

Reactie WWF-NL internetconsultatie wolf

Ons kenmerk: 2506-01

Geachte heer Rummenie,

Het Wereld Natuur Fonds (WWF) is de grootste natuurbeschermingsorganisatie ter wereld, is actief in meer dan 100 landen en heeft miljoenen supporters wereldwijd. WWF-NL wordt in Nederland gesteund door een grote achterban van meer dan een half miljoen donateurs. Samen met lokale gemeenschappen en andere partijen zet WWF zich wereldwijd in voor conflictarm samenleven van mens en dier door middel van een geïntegreerde en holistische aanpak van mens-dierconflicten. De door WWF ontwikkelde *C2C: Conflict to Coexistence approach*, die in verschillende landen wordt toegepast, biedt een gestructureerde, aanpasbare benadering van conflicten tussen mensen en wilde dieren met aandacht voor de belangen van alle betrokken partijen. WWF-NL kan daarom vanuit praktijkervaring en met kennis uit een breed mondiaal netwerk adviseren over de aanpak van mens-dier conflicten.

Met deze zienswijze wil WWF-NL reageren op de voorgenomen wijziging van het Besluit van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselvoorziening en Natuur (LVVN), waarin het Besluit kwaliteit leefomgeving en het Besluit activiteiten leefomgeving worden aangepast met betrekking tot de bescherming van de wolf en de goudjakhals.

WWF-NL staat in principe positief tegenover de invoering van een helder toetsingskader voor de nieuwe beschermingsstatus van de wolf in Nederland. Tegelijkertijd heeft WWF-NL enkele opmerkingen en vragen over de voorgestelde wijzigingen en de formuleringen in de AMvB-artikelen versie 1, waarin de aanpassingen van bovengenoemde besluiten worden uiteengezet.

Het overbrengen van de wolf naar een ander gebied is ineffectief en onwenselijk

Artikel II A 1 b. het overbrengen van de wolf naar een ander gebied.

Het verplaatsen van wolven binnen Nederland is problematisch vanwege hun natuurlijke gedrag en mobiliteitⁱ. Wolven kunnen afstanden van 25-50 km per nacht afleggen. Jonge, zwervende dieren kunnen binnen korte tijd meer dan 1.500 km afleggenⁱⁱ, waardoor de kans groot is dat een verplaatst individu binnen enkele dagen terugkeertⁱⁱⁱ. Dit ondermijnt het beoogde effect van de verplaatsing. Daarnaast zijn wolven lastig te vangen vanwege hun angst voor nieuwe objecten in het landschap (neofobie), wat vangstoperaties maanden tot een jaar kan laten duren^{iv}.

Verplaatsing brengt ook ecologische en sociale risico's met zich mee. Er is namelijk een gerede kans dat een wolf in een reeds bezet territorium terechtkomt, wat kan leiden tot dodelijke gevechten met andere wolven. Verwijdering van een lid uit een roedel verstoort bovendien de sociale structuur en vermindert het jachtsucces, vooral als het om een ouderdier gaat. Hierdoor kunnen onervaren jonge dieren zich vaker richten op makkelijkere prooien, zoals onvoldoende beschermde landbouwhuisdieren. Bovendien is er een verhoogd risico op predatie van onvoldoende beschermde landbouwhuisdieren door wolven die worden verplaatst naar een voor deze dieren onbekend gebied. We verzoeken u daarom om 'het overbrengen van een wolf naar een ander gebied' als maatregel volledig te schrappen.

Verbeter definitie probleemwolf en criteria rondom wolfwaarnemingen

2.a pogingen tot aversieve conditionering van de wolf hebben geen resultaat gehad of aversieve conditionering is niet praktisch uitvoerbaar gebleken na het zich voordoen van een of meer van de volgende probleemsituaties.

'Pogingen tot aversieve conditionering' moeten concreet worden beschreven: wat hieronder wordt verstaan en hoe deze uitgevoerd moeten worden. Zowel de gebruikte middelen als de geleverde inspanningen dienen te worden gespecificeerd, zodat kan worden beoordeeld of de pogingen effect hebben gehad en of ze eventueel als praktisch onuitvoerbaar kunnen worden beschouwd. We verzoeken u om 'pogingen tot aversieve conditionering' concreet te beschrijven.

De huidige definitie van een probleemwolf omvat ook gevallen van natuurlijk maar voor mensen ongewenst gedrag. Dergelijk gedrag mag nooit als grond dienen voor een dodelijke maatregel. Alleen wanneer er sprake is van objectief vast te stellen afwijkend gedrag, vastgesteld door een erkende wolvendeskundige conform het *Monitoringsplan Wolf*, kan er sprake zijn van een probleemwolf. De menselijke perceptie van gevaar is onvoldoende basis; er moet aantoonbaar sprake zijn van een reële dreiging. We verzoeken om de definitie van een probleemwolf uitsluitend te baseren op objectief vast te stellen afwijkend gedrag, zoals vastgesteld door een erkende wolvendeskundige volgens het *Monitoringsplan Wolf*.

1°. de wolf is ten minste twee keer waargenomen op minder dan 30 meter van bewoonde huizen in hetzelfde gebied gedurende een periode van minder dan twee weken.

De vraag rijst of het hier om twee afzonderlijke incidenten gaat of om één waarneming door meerdere mensen. Een wolf kan bovendien gezien worden vanuit een woning,

zonder dat hij zich bewust is van menselijke aanwezigheid of reden heeft om zijn gedrag aan te passen. In dichtbevolkte gebieden is het voor wolven normaal om tijdens hun dagelijkse tochten, op zoek naar voedsel of het markeren van territorium, nabij bebouwing te komen. Dit leidt niet automatisch tot conflict. Ook het tijdstip van passage is van belang: een wolf die mensen mijdt door vooral in schemer of nacht actief te zijn, vertoont natuurlijk en gewenst gedrag. Woningen of auto's beschouwt een wolf als neutrale objecten. Zowel afstand als het bewoond zijn van een huis is hier dus van geen belang, omdat daar geen enkel gevaar mee gemoeid is.

2°. de wolf heeft ten minste twee keer getolereerd dat mensen naderen tot minder dan 30 meter,

Als mensen een wolf naderen en deze reageert niet direct, wordt dat vaak onterecht als bedreigend geïnterpreteerd. In Nederland zijn wolven toppredatoren zonder natuurlijke vijanden die het zich kunnen permitteren om eerst te observeren alvorens afstand te nemen. De snelheid waarmee ze reageren hangt vaak samen met de beginafstand. Dit gedrag van de wolf is natuurlijk en hoeft niet geïnterpreteerd te worden als problematisch.

3°. de wolf heeft zelf ten minste twee keer mensen binnen 30 meter benaderd en lijkt geïnteresseerd in mensen,

Jonge wolven kunnen tijdelijk nieuwsgierig gedrag vertonen, wat geen reden tot zorg is. Bij oudere wolven is interesse in mensen meestal terug te voeren op voedsel-gewinning. Dit wijst niet op een probleemwolf, maar problematisch gedrag omdat er een kans bestaat dat dit zich negatief ontwikkelt. Wegnemen van prikkels en aversieve conditionering toepassen zijn hiervoor de geschikte maatregelen.

4°. de wolf heeft ten minste twee keer aangeliijnde honden benaderd,

Het contact zoeken met honden is natuurlijk gedrag, gezien de genetische verwantschap tussen wolf en hond. Interesse kan voortkomen uit seksuele motieven of rivaliteit. Omdat een aangeliijnde hond zich in de nabijheid van een mens bevindt, dient een wolf gepaste afstand te houden. Doet de wolf dat niet, is dat geen teken van een probleemwolf, want hij gedraagt zich natuurlijk, maar door het onvoldoende respecteren van onderlinge afstand wel een probleemsituatie. Waarvoor wederom aversieve maatregelen kunnen worden toegepast.

5°. de wolf is ten minste twee keer waargenomen op minder dan 30 meter van bewoonde huizen waar zich honden bevinden, met een tussenliggende periode van minder dan twee weken,

Het inspecteren van een hond in het territorium is normaal wolvengedrag, ingegeven door concurrentie. Het feit dat een woning bewoond is, speelt daarbij geen rol. Pas wanneer een wolf een zichtbaar aanwezig mens negeert, kan er sprake zijn van problematisch gedrag. Ook hier geldt dat het gedrag gecorrigeerd kan worden met aversieve conditionering; afschot is niet gerechtvaardigd.

6°. de wolf heeft ten minste twee keer honden op erven of in tuinen bij bebouwing gedood,

Wolven zien honden als soortgenoten of indringers in hun territorium. Dodelijke confrontaties zijn onder wolven normaal en vallen binnen natuurlijk gedrag. In plaats van afschot van betrokken wolven moet er worden ingezet op adequate bescherming van honden in wolventerritoria.

7°. de wolf heeft honden gedood die niet waren aangeliend en die zich niet in de directe nabijheid van mensen bevonden;

Een loslopende hond in een wolventerritorium wordt gezien als concurrent. Dat de wolf deze doodt, is een uiting van natuurlijk gedrag en vormt geen reden voor optreden tegen het dier. Dit kan worden voorkomen door het adviseren van hondenbezitters de dieren aan te lijnen in wolventerritoria.

8°. De wolf heeft ten minste twee keer binnen twee weken dezelfde schaapskudde aangevallen die onder bescherming van een herder staat;

Wanneer een wolf herhaaldelijk een schaapskudde aanvalt die onder 'bescherming' staat, is het cruciaal te definiëren wat die bescherming inhoudt. Is er sprake van passieve aanwezigheid of daadwerkelijk actief optreden dat is afgestemd op de kuddegrootte? Alleen wanneer onder adequate bescherming, volgens criteria zoals vastgesteld door BIJ12, herhaaldelijk aanvallen plaatsvinden, kan worden overwogen aanvullende maatregelen – waaronder afschot – te nemen, afhankelijk van de context.

Samenvattend

Bovenstaande situaties (1-8) kunnen worden geïnterpreteerd als uitingen van natuurlijk wolvengedrag dat door mensen als ongewenst, onprettig of bedreigend ervaren kan worden. Dit natuurlijke, ongewenste gedrag vormt echter geen aanleiding tot het direct uit de populatie halen van een betrokken wolf. Het is belangrijk dat er adequaat wordt voorkomen dat dit ongewenste gedrag door conditionering overgaat in afwijkend gedrag met escalerende conflicten tot gevolg.

Inheemse diersoorten zoals de wolf hebben het recht op het uitoefenen van natuurlijk gedrag, zolang dat geen directe gevolgen heeft voor de veiligheid van mensen. Enkel de aanwezigheid van het dier is geen valide argument om het verwijderen van een dier uit

de populatie te rechtvaardigen. Een interactie met wolven zoals beschreven in bovenstaande situaties kan als problematisch ervaren worden, maar is dikwijls slechts incidenteel. Herhaling van een interactie voor een tweede keer binnen de gestelde termijn, zegt niets over de ernst en potentiële gevolgen. Het criterium van 'twee keer' in bovenstaande situaties lijkt willekeurig gekozen aangezien het ecologisch weinig tot geen betekenis heeft zolang er geen negatieve escalatie plaat vindt. Herhaling van een voorval voor een tweede keer binnen de gestelde termijn, zegt niets over de ernst en potentiële gevolgen.

Analyses van interacties tussen mensen en wolven in het buitenland leren dat daadwerkelijke conflictsituaties vaak een lange voorgeschiedenis hebben waarin ongewenst gedrag van wolven werd veronachtzaamd tot een fataal moment^v. Om dit te voorkomen moeten maatregelen worden bepaald aan de hand van een gedetailleerde analyse van de gebeurtenissen waarbij zorgvuldig onderscheid wordt gemaakt tussen 'onschuldige' en potentieel escalerende situaties in plaats van op de incidentele nabijheid van wolven of speculatie over betreffende incidenten.

We verzoeken u om de 8 gestelde criteria niet toe te passen als criteria voor een 'probleemwolf'.

Artikel II B "door gedeputeerde staten aangewezen wolvendeskundige"

De formulering van dit artikel laat ruimte voor subjectiviteit. Om dit te voorkomen is het allereerst wenselijk aan te sluiten bij de criteria voor 'Wolvendeskundige' zoals vastgelegd in het *Monitoringsplan Wolf*. Daarnaast zou, om tot een breed gedragen besluit te kunnen komen over het doden van een wolf, de beslissing genomen moeten worden door een panel van ten minste drie van dergelijke wolvendeskundigen die tot een unaniem oordeel komen. Dit biedt ruimte voor diverse perspectieven en bevordert zorgvuldige besluitvorming. We verzoeken u om aan te sluiten bij de criteria voor 'Wolvendeskundige' zoals vastgelegd in het Monitoringsplan Wolf en beslissingen over het doden van een wolf te beleggen bij een panel van ten minste drie van dergelijke wolvendeskundigen.

Analyse van AMvB Nota van toelichting v1

Artikel I / Paragraaf 1. Inleiding

"Dat vraagt om mogelijkheden om meer maatregelen tegen wolven te nemen."

Het terugkeren van de wolf als inheemse soort in Nederland brengt met zich mee dat er manieren gevonden moeten worden om de veiligheid van mensen, hun huisdieren en vee

te waarborgen. Dit betekent dat verschillende partijen hierbij betrokken zijn en van hen verwacht mag worden zich in te zetten voor een conflictarm samenleven. Eenzijdige maatregelen tegen wolven passen niet binnen dit streven. Voor zowel mensen als wolven zijn gewenning én passende maatregelen nodig om tot conflictarm samenleven te komen. Het waarborgen van de staat van instandhouding vormt daarbij indirect ook een voorwaarde voor het realiseren van deze gezamenlijke aanpak. We verzoeken u om te streven naar een evenwichtige aanpak die wederzijdse aanpassing vraagt van zowel mens als wolf, met oog voor bescherming, leefbaarheid en samenhang in de samenleving.

8.6 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (hierna: Bkl) aangevuld met specifieke regels voor het geval sprake is van een 'probleemwolf'.

De vastgestelde criteria voor een 'probleemwolf' zijn ecologisch gezien vaak niet relevant, omdat ze normaal en natuurlijk gedrag van wolven omvatten. Dergelijk gedrag vormt meestal geen directe bedreiging voor mensen, maar kan wel ernstige gevolgen hebben voor de wolven zelf. Dit geldt vooral wanneer het gedrag van een wolf, ondanks dat het niet in een problematische situatie past, toch als problematisch wordt geclassificeerd. Dit kan leiden tot vergaande maatregelen, zoals het doden van de wolf. Het is echter belangrijk te beseffen dat dit soort gedrag een essentieel onderdeel is van het natuurlijke bestaan van een diersoort. Daarom is de huidige definitie onder het Bkl in dit geval onterecht en ongegrond.

Er wordt te makkelijk uitgegaan van het feit dat gevoelde dreiging ook een feitelijk gevaar vormt. Daarbij wordt voorbijgegaan aan situaties die met kennis van zaken anders geïnterpreteerd kunnen worden en daarmee feitelijk niet bedreigend zijn. Hiermee is een maatregel zoals afschot niet te rechtvaardigen. We verzoeken u om de definitie van een probleemwolf zodanig aan te passen dat normaal, natuurlijk gedrag niet langer automatisch als problematisch wordt bestempeld en dat feitelijke dreiging zorgvuldig en deskundig wordt onderscheiden van subjectieve beleving.

'probleemwolven' is de dreiging voor mensen en gehouden dieren nog ernstiger dan in de gevallen die worden aangemerkt als 'probleemsituatie met een wolf'. Het gaat onder meer om situaties waarbij zich meermaals een probleemsituatie heeft voorgedaan, en vervolgens aversieve conditionering niet heeft gewerkt of niet mogelijk is gebleken.

Ten aanzien van aversieve conditionering en of dit al of niet effectief is geweest, vereist een goede omschrijving waaraan aversieve conditionering dient te voldoen om daar conclusies over werking al of niet aan te verbinden. Zie ook de argumentatie onder bovenstaande sectie 'Verbeter definitie probleemwolf en criteria rondom

wolfwaarnemingen'. We verzoeken u om 'pogingen tot aversieve conditionering' concreet te beschrijven.

Dat geldt ook voor de geïntroduceerde maatregel:

voor het overbrengen van een wolf naar een ander gebied.

Zie argumentatie onder bovenstaande sectie 'Het overbrengen van de wolf naar een ander gebied is ineffectief en onwenselijk', uitgebreid op de onmogelijkheid zowel ecologisch als praktische uitvoerbaarheid ingegaan. We verzoeken u daarom om 'het overbrengen van een wolf naar een ander gebied' als maatregel volledig te schrappen.

een langere periode worden verleend aan één of meer daarvoor door gedeputeerde staten aangewezen personen met specifieke kennis van en vaardigheid met de uitvoering van handelingen met betrekking tot wolven.

Een vergunning voor een langere duur kan de effectiviteit van een maatregel verbeteren, aangezien de samenleving baat heeft bij het snel kunnen ingrijpen bij afwijkend gedrag. Dit is vooral relevant voor het beoogde effect van aversieve conditionering. Het is algemeen bekend dat het langdurig tolereren van afwijkend gedrag vaak leidt tot escalatie, waarvoor men verantwoording moet afleggen als men niets doet. Het is echter essentieel dat de uitvoering altijd plaatsvindt onder toezicht van een wolvendeskundige, volgens de definitie zoals vastgelegd in het 'Monitoringsplan Wolf'. Voor lethale ingrepen moet niet slechts één, maar een panel van ten minste drie van dergelijke wolvendeskundigen geraadpleegd worden om te zorgen voor een verantwoorde aanpak.

Ook in probleemsituaties is het belangrijk dat acties zoals verstoring of verjaging altijd onder begeleiding van een wolvendeskundige plaatsvinden. Dit is noodzakelijk om de maatregelen effectief en passend uit te voeren op basis van expertise, en om onverwachte neveneffecten goed te monitoren en te begeleiden. Het omgaan met wolven als lerende dieren heeft een dynamisch karakter, waardoor het essentieel is om hun gedrag voortdurend goed te interpreteren. We verzoeken om aan de omschrijving van de maatregelen met betrekking tot afwijkend gedrag van wolven toe te voegen dat deze altijd moeten plaatsvinden onder begeleiding van een wolvendeskundige, conform het Monitoringsplan Wolf en met een panel van minimaal drie van dergelijke deskundigen voor lethale ingrepen.

Paragraaf 2. Achtergrond en beleidsaanpak wolf en goudjakhals

Vestiging wolf in Nederland en maatschappelijk debat

2.1. Inmiddels blijkt de aanwezigheid van de wolf in Nederland niet van tijdelijke aard te zijn. De wolf heeft zich hier permanent gevestigd. Daarmee behoort Nederland tot het natuurlijke verspreidingsgebied van de wolf. Dat betekent dat gestreefd moet worden naar een landelijk gunstige staat van instandhouding, aangezien het gaat om een soort van communautair belang

In de aangehaalde alinea staat expliciet de constatering dat de wolf als gevestigde soort wordt beschouwd, waarvan de consequentie is dat de soort bescherming in het kader van Natura 2000 geniet. Om verstoring van het leefgebied te voorkomen, zoals de Habitatrichtlijn verlangt, kan aanwijzing van gebieden voor de wolf noodzakelijk zijn. We verzoeken u passende (nieuw of aanvullend op bestaande) aanwijzing van gebieden voor de wolf.

“Het toenemende aantal wolven leidt tot steeds meer incidenten”

Deze stelling wordt onvoldoende onderbouwd, aangezien incidenten door meerdere factoren beïnvloed worden. Allereerst speelt de effectiviteit van maatregelen in Europese landen met residente wolvenpopulaties om incidenten te voorkomen een cruciale rol. Daarnaast vereist de uitbreiding van de wolvenpopulatie in nieuwe gebieden een aanpassingsperiode, waarin deze maatregelen uitgevoerd moeten worden. Ook speelt de onbekendheid van zwervende wolven met hun nieuwe omgeving een rol, evenals jonge wolven die door gebrek aan jachtervaring landbouwhuisdieren aanvallen, wat meestal van tijdelijke aard is, zo blijkt uit DNA-onderzoek uit Nederland, België en Duitsland. Desondanks blijven veebeschermende maatregelen noodzakelijk, aangezien gewenning aan vee-predatie niet getolereerd kan worden, een verplichting die een veehouder sowieso heeft ter bescherming van zijn of haar dieren. We verzoeken om de stelling dat het aantal incidenten met wolven toeneemt te herformuleren en te onderbouwen met wetenschappelijk onderzoek, rekening houdend met de verschillende factoren die incidenten beïnvloeden.

•

Beleidsaanpak wolven en relatie met deze AMvB

h. Introductie van een definitie van ‘probleemwolf’ in wetgeving

De definitie van een probleemwolf zou beter afgestemd moeten worden op het natuurlijke gedrag^{vi} van de wolf, zodat afwijkend gedrag, dat een reëel gevaar voor mensen kan vormen, duidelijker gedefinieerd kan worden. In dit verband zou een landelijk team van deskundigen een vast onderdeel moeten zijn van de duiding en beoordeling van incidenten. We verzoeken u om de definitie van probleemwolf beter af te stemmen op het natuurlijk gedrag van de wolf, het landelijk team van deskundigen moet een vaste rol spelen bij de duiding en beoordeling van incidenten.

Wereld Natuur Fonds
Postbus 7
3700 AA Zeist

Kvk nr: 41177588
0800-1962 (gratis)
info@wwf.nl
wwf.nl

n. *Verkennen mogelijkheden tot maatwerk voor NL bij Europese Commissie.*
We wijzen u op de bestaande verplichtingen die volgen uit de Habitatrichtlijn, Natuurherstelwet en internationale verdragen zoals de CBD en we benadrukken de noodzaak om het Nederlandse beleid daarbinnen vorm te geven.

Tot slot onderschrijven wij ook onverkort de inhoud van de zienswijze van Natuurmonumenten.

ⁱ Andersen, L.W., V. Harms, R. Caniglia, et al. (2015), Long-distance dispersal of a wolf, *Canis lupus*, in northwestern Europe. *Mamm Res* 60:163–168. <https://doi.org/10.1007/s13364-015-0220-6>

ⁱⁱ Ciucchi, P., W. Reggioni, L. Maiorano, L. and L. Boitani (2009), Long-Distance Dispersal of a Rescued Wolf From the Northern Apennines to the Western Alps. *The Journal of Wildlife Management* 73:1300-1306. <https://doi.org/10.2193/2008-510>

ⁱⁱⁱ Linnell, J.D.C., R. Aanes, J.E. Swenson et al. (1997), Translocation of carnivores as a method for managing problem animals: a review. *Biodiversity and Conservation* 6:1245–1257. <https://doi.org/10.1023/B:BIOC.0000034011.05412.cd>.

^{iv} S.H. Fritts, R.O. Stephenson, R.D. Hayes and L. Boitani (2003) *Wolves and humans*.

Book chapter in L.D. Mech, L. Boitani (Eds.), *Wolves: Behavior, ecology, and conservation*, The University of Chicago Press, Chicago, IL (2003), pp. 289-316

^v Nowak, Ronald M. 2002. "The Original Status of Wolves in Eastern North America." *Southeastern Naturalist* 1 (2): 95–130. [https://doi.org/10.1656/1528-7092\(2002\)001\[0095:TOSOWI\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1656/1528-7092(2002)001[0095:TOSOWI]2.0.CO;2)

^{vi} Mech, L. D., & Boitani, L. (Eds.). (2003). *Wolves: Behavior, Ecology, and Conservation*. The University of Chicago Press.